

студентка 5 курсу 2 факультету 11 групи Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПАЛАТА ЛОРДІВ: ВІД ПОЯВИ ДО СЛАВНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1688 р.

У статті розглянута еволюція верхньої Палати Парламенту Об'єднаного Королівства (Палати Лордів) у Середні віки та на початку Нового часу. Проаналізовано зародження цього інституту, періоди його формування і становлення, укріплення позицій, а також зміни і кризи, викликані подіями Громадянської війни, Протекторату, відновлення монархії та Славної революції 1688 р.

Ключові слова: Палата Лордів, Вітенагемот, Суд графства, Королівська Рада, Англійський Парламент.

В статье рассмотрена эволюция верхней Палаты Парламента Соединенного Королевства (Палаты лордов) в Средние века и в начале Нового времени. Проанализовано зарождение этого института, периоды его формирования и становления, укрепления позиций, а также изменения и кризисы, вызванные событиями Гражданской войны, Протектората, восстановления монархии и Славной революции 1688 г.

Ключевые слова: Палата Лордов, Витенагемот, Суд графства, Королевский Совет, Английский Парламент.

The article describes the evolution of the upper house of the Parliament of the United Kingdom (the House of Lords) in the Middle Ages and early Modern. The birth of this institution, the periods of its formation, strengthening the position, changes and crises caused by the events of the English Civil War, the Protectorate, the Restoration and the Glorious Revolution of 1688 are analyzed.

Keywords: the House of Lords, Witenagemot, County Court, Curia Regis, the Parliament of England.

Еволюція Палати Лордів – верхньої Палати Парламенту Об'єднаного Королівства – нерозривно пов'язана з розвитком британського парламентаризму. Цей майже тисячолітній досвід є корисним для будь-якої демократичної держави, в тому числі для України. Так, заслуговує на сприйняття поміркованість і виваженість, з якими англійці проводять свої конституційно-правові реформи. Особливо яскравим в цьому аспекті є приклад Палати Лордів.

На нашу думку, в еволюції Палати Лордів до часів Славної революції можна виокремити кілька етапів.

Етап зародження (827 – 1265 рр.)

Перший етап бере початок з часу об'єднання на території майбутньої Англії восьми королівств під владою короля Егберта I у 827 р. Відомо, що влада коро-

ля Егберта не була абсолютною, оскільки мета первинного об'єднання носила виключно военний і оборонний характер. При цьому окремі королівства зберегли за собою достатню долю самостійності. У X ст. при королі Ателстані з королівствами об'єдналась датська держава. З цього часу західна і східна територія острова стала називатись Англією, а король Ателстан став першим Королем єдиної Англійської держави [1, с. 271]. Саме в цей період починає формуватись *Вітенагемот*, або Рада Короля, та *Суд Графства* (Shire Moot), від яких бере свій початок Палата Лордів.

Вітенагемот (Witenagemot) був зібранням вітанів (Witan) – радників Короля – або, іншими словами, «асамблеєю мудрих людей» на землі. Термін «Вітенагемот» з'явився лише в кінці першого

тисячоліття. В XI ст. він став офіційним терміном, що застосовувався для описання асамблеї радників Короля [2, с. 55]. Вітенагемот скликався спочатку англосаксонськими, а після злиття з датською державою – датськими Королями [1, с. 272]. Про склад цього органу можна судити із змісту хартій [2, с. 57], які видавались в той час. Хартії завжди складались із основної частини і списку свідків. Свідками були особи, присутні на раді Короля. Список очолювався іменем самого Короля, потім йшли імена синів, якщо вони були, та Королеви. Після королівської сім'ї в хартії слідували імена представників церкви: архієпископів, єпископів і абатів [2, с. 57]. Висока частка представників духовенства в королівських радах була в Середні Віки прийнятою для всіх держав Західної Європи. Деякою мірою це було результатом визнання їх священного становища, однак водночас відображало практичну необхідність одержання Сувереном поради в єдиного всесторонньо освіченого класу суспільства. Серед світських представників числились імена графів, «знатних людей» («nobilis»), членів королівського суду («ministri») і «танів» – міністрів короля [3, с. 61].

Вчені розходяться у думці відносно обсягу повноважень і ступеня демократичності Вітенагемоту як органу, що існував при Монарху. Одні вчені вважають, що «цей орган не був ні в якій мірі демократичним інститутом, оскільки не покладав жодних «конституційних» обмежень на Короля, однак він був важливим [2, с. 60]. Вітанагемот вибирав Монарха, складав закони про збір податків з народу. Але, якщо Вітенагемот встановлював закони, то Король приводив їх до виконання [4, с. 2]. При здійсненні суду над підлеглими у разі вагання Король звертався до вітанів. На основі цього, можна зробити висновок, що Вітенагемот являв собою певний законотворчий і дорадчий орган при Королі. Як вважають з цього приводу деякі англійські вчені–конституціоналісти, вищу держав-

ну владу представляє собою «Король в Вітенагемоті», Вітенагемот без Короля безсилий [2, с. 61].

Інші вчені відстоюють думку, що наявність у Вітенагемоту права скидати Короля, визначати порядок спадкування престолу, обмежувати Короля у законотворчості можна сприймати в якості зачатків конституційної монархії [2, с. 60]. Оскільки «Король свою владу правити народом отримував в силу народного зібрання, яке за звичайних обставин обмежувалось королівським домом; зібрання, яке якщо королівський дім не давав підходящої кандидатури, могло зупинитись на гідному члені королівського двору чи на мужі з народу, який користувався повагою, добročесністю серед народу; зібрання, яке могло визначати порядок спадкування трону і мало скидати з трону Суверена, який виявився неспроможним виконувати свої обов'язки» [2, с. 60]. «Якщо Вітенагемот встановлював закони, то Король не міг цього робити. Жоден важливий акт Короля не мав сили без згоди Вітенагемоту» [4, с. 2]. Таким чином, Вітенагемот являвся свого роду органом, який обмежував свавілля Монарха, та органом, який представляв його перед громадкістю. Тому ми погоджуємось з другою точкою зору, згідно з якою Вітенагемоту характерні певні ознаки демократичного інституту.

Другим інститутом, який існував з середини IX ст. і деякими своїми рисами нагадує Палату Лордів, був Суд графства (Shire Moot або County Court). Суд графства представляв собою багаточисельну асамблею, яка збиралась не менш як два рази в рік в кожному графстві. Ці зібрання проходили неодмінно під відкритим небом біля великого дубу [2, с. 62]. Суд графства міг складатись із 200 або 300 осіб. До його складу входили єпископи, лорди і групи представників від кожного села в графстві. Ці групи склались із головних магістратів, суддів, священика і чотирьох мужів [3, с. 63]. До компетенції Суду графства входило вирішення місцевих військових питань та питань,

що стосувались грошових зборів; на нього також покладалось здійснення судової функції. Головою судової системи був граф (лорд). Граф головував на засіданнях Суду графства разом з єпископом, що забезпечувало дотримання церковного і священного права [2, с. 58].

Багато дослідників схилиються до думки, що саме Вітенагемот є праобразом верхньої Палати. «Палата Лордів не тільки походить від нього, вона і є найдавнішим Вітенагемотом. А спеціальна функція створення Палати Лордів, в яку перетворюються старі національні збори, функція Верхньої Палати не могла проявитись поки рядом з нею не виникла друга Палата – Палата Общин, більш народного складу» [3, с. 71]. Суд графства, складовим елементом якого були представники від сіл, – це праобраз Палати Общин [5, с. 202].

На нашу думку, неможливо провести чітку диференціацію і точно визначити, яка Палата від чого походить. Це обумовлено тим, що Вітенагемот і Суд графства представляють собою два інститути, які розвивались на різних рівнях: Вітенагемот – на загальнодержавному, а Суд графства на місцевому; рішення першого розповсюджувались на всю територію держави, а рішення другого діяли в межах графства. Складові елементи інститутів теж подібні. Деяка відмінність існувала при здійсненні судової функції. Король, який уособлював в собі верховного суддю, звертався до Вітенагемоту за порадою у разі вагання. При вирішенні справ на зібраннях суду графства граф (лорд) головував разом з єпископом і справа вирішувалась за участю всіх членів суду графства. На основі цього можна зробити висновок, що витоками для формування основ Палати Лордів були як Вітенагемот, так і Суд графства.

Вітенагемот як орган при Королі проіснував до 1066 р. Після норманського завоювання він перетворився в Королівську Курію (*Curia Regis*) – Суд (Рада) Короля – з аналогічним складом і функціями. Суди Короля Вільгельма Завойовни-

ка відвідувались архієпископами, єпископами, абатами, баронами, іншими світськими магнатами та королівськими міністрами. Їх кількість і персональний склад постійно змінювались. Якщо при саксонських і датських Королях можна було прослідити появу принципу спадковості при формуванні Вітенагемоту, то після 1066 р. не було ніякої гарантії, що особа, яка раніше призивалась, буде призована знову.

З 1070 р. на характері ради чи Суду Короля прямим чином відображалась так звана норманізація земель і церкви. В раді повністю домінували нормандці і представники контингенту: в 1086 р. тільки 2 члени із 35 були англійцями [2, с. 67]. Суд Короля складався з іноземних радників іноземного Короля, який управляв підданими. Причому управляючий і підвладні йому розмовляють різними мовами і не відчують симпатії один до одного [2, с. 69].

З часу правління Вільгельма I бере свій початок традиція проведення святкової і пишної церемонії на першому засіданні скликаної Ради Короля.

На початку XII ст. простежується процес злиття Суду Короля і Суду графства в один орган. Реформи, проведені Генріхом II, передбачили правило, згідно з яким графства зобов'язувались посылати своїх представників на засідання Суду Короля. Основною їх функцією було надання згоди для поповнення казни через особливі ставки оподаткування. Кількість представників від графств у Королівському Суді з часом зростала, великі міста у графствах посилали по одному, іноді і по два представники. У 1265 р. Генріх III призвав на засідання у Парламенті лицарів від графств та представників від міст, що було певним уточненням, оскільки раніше представниками графства могли бути як лицарі, так і інші знатні чи поважні люди. Коли представники знаходились на раді у Короля, їх називали «*les communes*». Поступово розширена форма Ради Короля стала називатись *Parliamentum*, що означало міс-

це для обговорення чи дискусій. Реформа Генріха II передбачала також створення виїзних судів, які здійснювали правосуддя від імені Монарха і проводили політику центральної влади на місцях. Фактична потреба у наявності окремого суду у графствах відпала.

Таким чином, можна сказати, що парламент як орган зі своєю особливою назвою появився ще в середині XII ст. Саме на 1265 р. закінчується перший етап еволюції Палати Лордів.

Етап формування і становлення (1265-1485 рр.)

З 1265 року парламент не скликався 10 років. У 1275 р. Едвардом I був скликаний «зразковий», або «модельний» Парламент. Він включав баронів, представників духовенства, два лицарі від кожного графства і два представники від кожного великого міста [2, с. 72]. Саме цим Парламентом було розглянуто та затверджено багато законодавчих актів, які ініціював Король: I, II, III Вестмінстерські статути, Глосестерський статут 1278 р. і Quo Warranto 1290 р., Вінчестерський статут 1285 р. та ін. Однак основним завданням, яке Монарх покладав на Парламент, було надання згоди на зміну ставки оподаткування та введення нових видів податків з метою поповнення державної казни.

У середині другого етапу почала складатись *двопалатна структура та основні правила формування британського Парламенту*. У результаті відокремлення «les communes» від духовенства та світської знаті Парламент набув перших ознак двопалатної системи. У 1332 р. представники міст та лицарі графств почали зустрічатись і засідати окремо від духовенства, знаті та Короля. Вони обрали свого Клерка, або Спікера, який виступав і зустрічався з Монархом від імені «les communes». Н. Алексеев з цього приводу зазначає: «взагалі-то в цю епоху виробляються такі відносини між різними елементами державної влади, при яких всі вони взаємно врівноважують один одного, і обидві частини британ-

ського Парламенту отримують можливість розвинути, кожна зі свого боку, всю наявну в них силу» [2, с. 78]. Оскільки обидві частини Парламенту володіли однаковими повноваженнями і функціями, можна зробити висновок, що їх правове становище відносно один одного було рівним. Для того, щоб прийняти певний законодавчий акт, запропонований Королем, необхідна була згода обох Палат. Несхвалення акту хоча б однією з Палат означало, що Парламент не схвалив його, а отже, акт не міг бути введений в дію. З 1400 р. Палати отримали право посилати петиції Королю, а пізніше і право законодавчої ініціативи.

Після відокремлення «les communes» від духовенства і знаті обидві частини засідали в різних будівлях. Церемонія відкриття парламенту проходила спочатку в особистих апартаментах Короля – в Painted Chamber в Вестмінстерському абатстві. Після церемонії духовенство і знать переходили в суміжну White Chamber або в Chapter House (приміщення капітула), а общини або залишались в Painted Chamber, або переміщались для проведення дебатів в трапезну Вестмінстерського Абатства. Згодом ці приміщення стали називатись the House of Lords («будинок лордів») і the House of Commons («будинок общин»).

Для засідання в Парламенті світські (Temporal Lords) і духовні (Spiritual Lords) Лорди скликались індивідуально Королем спеціальними грамотами. *Духовні лорди* (архієпископи, єпископи, абати) скликались за їх віру і за їх любов («fide et dilectione») [6, с. 205]. *Світські лорди* – герцоги, монархи, графи і барони призивались за їх віру і за їх вірність («*non his faith and allegiance*»). Зазвичай Монарх призивав одних і тих же осіб. У силу цього до середини XV ст. у палаті Лордів сформувався принцип спадковості місць [2, с. 88].

У 1485 р. відбувається зміна династії – престол займає династія Тюдорів. На цій події завершується другий етап розвитку Палати Лордів.

Етап зміцнення позицій (1485-1603 рр.)

У 1485 р. Король Генріх VII Тюдор, вступивши на престол завдяки підтримці багатих нових дворян і буржуазії, а також широких кругів середнього феодалного дворянства («джентрі»), розпочав проводити типову для англійського абсолютизму політику сильної королівської влади. Зазначимо, що англійська модель абсолютизму необхідно відрізнити від французького абсолютизму. Англійська модель будувалась на тому, що Королі не відмовлялись від інституту Парламенту, а спирались на нього, часом і вміло ним маніпулювали навіть на вершині своєї влади. «Найвища і абсолютна влада Короля полягала в парламенті» [7, с. 205]. На той час Англії був потрібний сильний монарх, який би зміг консолідувати державу і суспільство, зміцнити становище Англії в Європі, сприяти захопленню морських шляхів і іноземних ринків, і забезпечити інтереси англійської зовнішньої торгівлі. Для здійснення цього Королю був необхідний міцний і надійний Парламент, здатний прийняти відповідні закони і виконувати волю монарха.

Перемога династії Тюдорів відзначилась на особистому складі Палати Лордів. Генріх VII Тюдор виявляв небажання призивати в Палату представників старої знаті і вищого духовенства, які підтримували у війні династію Йорків, і поповнював Палату Лордів відданими собі людьми – новими дворянами «джентрі». В зв'язку з цим Палату Лордів складав економічно багатий клас. Це давало змогу Лордам впливати на формування нижньої Палати. «Засідаючи в верхній Палаті, лорди користуються великим впливом на спрямування справ в Парламенті, так як спричиняють тиск на вибори членів в Палату Общин, особливо за допомогою своїх озброєних сил і суспільного становища. Один із Парламентів XV ст. отримав назву «палочного», оскільки діяв під загрозою насильства і підкупу зі сторони багатого економічного класу і великих феодалів» [2, с. 81].

В свою чергу, починаючи з XV ст., Палата Общин стає послідовно виражати економічний інтерес і представляти ту частину суспільства, яка концентрувалась в сфері матеріального виробництва, в той час як Палата Лордів стає інститутом стримування радикалізму нижньої Палати, провідником політико-правової культури. В цей час починає видаватись офіційний журнал Палати Лордів.

У 1509 р. англійський престол зайняв Генріх VIII Тюдор. «Парламент став перманентною силою в державі» [8, с. 104]. Король використовував його для того, щоб проводити через нього політику Реформації і вирішувати свої особисті справи. В результаті відмови Папи Клементія VII дати розлучення Королю Парламент дав виклик владі Риму. У 1534 р. був прийнятий Акт про супрематію і у 1536 р. Акт проти папської влади. Папське верховенство на території Англії відхилялось і проголошувалась національна католицька церква, *Anglicana Ecclesia*, яку очолював Король. Саме Палата Лордів ініціювала дані акти, які узаконили компетенцію Короля вирішувати питання з духовного права і дали можливість визнати шлюб недійсним.

З організаційно-правової точки зору офіційно Лорди були рівні з Палатою Общин, однак на практиці як в законотворчому, так і в соціальному і політичному впливі значно домінували над нижньою Палатою. 42% законопроектів Лордів стали законами, в той час як Палати Общин тільки 18%. Лорди були також більш ефективною Палатою у порівнянні з Общинами. В Палату входила велика кількість вмілих і фахових людей того часу, а також правові консультанти. Крім цього Палата користувалась підтримкою Короля. Однак реформаторська політика Генріха VIII відзначилась на особистому складі верхньої Палати.

У 1536 р. Парламент приймає Акт про розпуск малих монастирів, а у 1539 р. – Акт про розпуск великих монастирів.

В силу цих актів уся земля, все майно, яким володіли монастирі, перейшло у власність Короля; всі абати і пріори, які засідали у Парламенті, виключались з нього. «Реформація знищила незалежні голоси 26 абатів, 2 пріорів. В Парламенті 1539 р. було всього 20 духовних перів при 41 світському» [2, с. 102]. У 1543 р. Король створив нові єпископства і призначив нових єпископів у порядку, визначеному у Актах 1536-1539 рр. У разі смерті єпископа відбувалася процедура заміни: про відкриття вакансії на посаду єпископа або архієпископа повідомлялось деканом чи капітулом (*dean and chapter*) Короні. Корона на основі цього посилає їм *congédclire* (королівський дозвіл капітулу провести вибори єпископа) разом з листом (*letter missive*). «Цей лист містив ім'я особи, яку Король бажає бачити обраним. Якщо протягом 12 днів єпископ не буде обраний, Корона призначає єпископа патентом. Особа, яка обрана, повинна дати свою згоду перед нотаріусом і скласти присягу на вірність Королю» [6, с. 43]. Отже, Палату Лордів в середині XVII ст. складали представники нової аристократії, 2 архієпископи та 24 єпископи.

Після смерті Генріха у 1538 р. Королевою Англії стала Єлизавета I – останній представник від династії Тюдор. Історики стверджують, що «Єлизавета не любила Парламент і не вважала його необхідністю» [6, с. 44]. Вона скликала Парламент тільки 13 раз за весь час її 45-літнього правління. Сесії Парламенту стали короткочасні, а основною функцією була функція санкціонування податків. В результаті цього зростало незадоволення Парламенту. Парламент уже не був тією опорою і вираженням волі Короля. Все гостріше поставало питання про обмеження королівської влади. В 1603 р. Єлизавета I померла; не залишивши нащадків, тому англійський престол займає Яків I Стюарт. Саме на цій події закінчується третій етап розвитку Палати Лордів і вона переходить в якісно новий етап своєї еволюції.

Етап змін і кризи (1603-1689 рр.)

Початок четвертого етапу пов'язаний з правлінням Якова I та його наступника Карла I, які характеризувались жорсткою боротьбою з Парламентом.

Боротьба між Монархом і Парламентом розпочалася ще при Єлизаветі I. Парламент все більше прагнув незалежності, що було логічним наслідком бурхливого розвитку промисловості, торгівлі, розквіту національної культури, що є свідченням тих поштовхів, які підводили державу до революційного зриву. Вже до кінця XVI ст. політика абсолютизму почала заважати передовим прошаркам суспільства. Абсолютна монархія як форма правління, яку насильно старались зберегти і удосконалювати в післятюдоровській Англії перші Королі династії Стартів, була приречена. Небажання Стюартів відмовитися від частини своїх владних повноважень призвело до виникнення великої напруги в суспільстві та Громадянської війни.

Іншою причиною загострення відносин між Королями династії Стюартів і Парламентом був релігійно-ідеологічний фактор. Яків I, будучи королем Шотландії, володів незначною владою в цій державі, оскільки пресвітеріанська шотландська церква змогла утвердити своє верховенство над Королем. У нього сформувались переконання про божественне походження королівської влади, які він хотів реалізувати в Англійському королівстві. Однак в Англії він зіткнувся не тільки з католиками, які бажали влади Риму, але і з пуританами та кальвіністами, які вимагали змін як в церкві (очищення від католицизму), так і в державі. Більша частина Парламенту в ті часи відносилась до пуритан, в зв'язку з цим між Королем і Парламентом розгортались численні конфлікти. Яків I заявляв «про недопустимість пуританства в його Королівстві через відкидання ними ієрархії в суспільстві, чого він не збирається допускати» [2, с. 124]. За твердженням першого Стюарта, «абсолютна монархія є єдиною правильною формою, яка відпо-

відає людській волі і природі, а ті права, на яких настоює Парламент – безбожне захоплення; народ не може вважатись джерелом влади, оскільки створює «неупорядковану товпу» [6, с. 49].

Правління Якова починається з прийняття ним в 1603 р. Декларації – «Істинного закону вільної Монархії». В ній Король закріплював за собою право «життя і смерті над кожним жителем держави» [9, с. 748]. «Тільки Богу належить душа і тіло, право судити всіх, давати життя і посилати смерть ... подібною владою володіють і Королі ... вони ні перед ким не відповідальні, крім Бога. Королю належить право душі і служби тіла його підданих» [2, с. 126]. В цій Декларації ясно підкреслювалась значимість Короля і його не відповідальність ні перед ким. Таким чином, Парламент повинен був підкорятись Королю за цим приписом і виконувати всі його побажання, оскільки Король «даний Богом».

За правління Якова I у Палаті Лордів збільшується кількість світських перів з 41 до 96. Однією із причин такого росту нових перів була відкрита продаж титулів Корони з метою підвищення своїх прибутків, оскільки Парламент все частіше відмовляв йому у санкціонуванні грошей. Так титул барона коштував 10 000 фунтів стерлінгів, титул віконта – 15 000, а титул графа – 20 000 [2, с. 128]. Другою причиною збільшення перів було дарування Королем титулу особі за особисту симпатію з метою забезпечення для себе більшість у Палаті Лордів за рахунок взаємних послуг від таких осіб.

У 1628 р. Парламент у відповідь на Декларацію, проголошену Яковом I, приймає Петицію про права. Петиція була прийнята обома Палатами і передбачала скорочення королівської влади у чотирьох основних напрямках – розташування солдат, введення воєнного становища, оподаткування і взяття під варту. Фактично цей документ був прийнятий з метою офіційно закріпити за собою правила, вироблені в силу звичаю. Під тиском Палат і приближення країни до ре-

волюційної обстановки Король Карл I підписав Петицію, що було першим кроком до становлення конституційної монархії у Англії. Однак Король не виконував вимог петиції і продовжував самовільно збирати податки. Це викликало незадоволення Парламенту. В цьому ж році в силу небажання жодної з сторін піти на певні поступки, а значить неможливості вирішити проблему дипломатичним шляхом, в країні почалась Громадянська війна. Вона повинна була дати відповідь на питання: хто має здійснювати управління державою: просто Король (абсолютна монархія) чи Король в Парламенті (конституційна монархія).

Війна розділила суспільство на дві сторони – прихильників Короля – «кавалерів» і прихильників Парламенту, а по суті нижньої Палати, – «круглоголових». Палата Лордів продемонструвала в цей момент свою твердість в принципіальних питаннях: відданість Королю і інституту спадковості. «Підраховано, що можливо $\frac{1}{2}$ перів більш-менш активно підтримували Короля, $\frac{1}{4}$ підтримувала парламентарів, і ще одна $\frac{1}{4}$ або не могла, або не бажала займати ту чи іншу сторону протистояння» [2, с. 136].

В 1646 р. Карл I втік в Шотландію. Громадянська війна завершилась перемогою військ Парламенту на чолі з Олівером Кромвелем. Після цього військові вимагали суду на Королем. 1 січня 1649 р. Палата Общин прийняла ордонанс, який санкціонував судовий процес над Королем, а також резолюцію для створення Суду комісарів з цією метою. Прийняті документи були направлені в Палату Лордів, яка складалась всього з 12 перів, однак ні один пер не підтримав ордонанс. Мабуть, це був останній шанс, наданий Палаті Лордів. До 1642 р. обидві Палати йшли паралельно одна одній в своїй історії (тобто скликались разом, розпускались разом, не скликались теж разом, оскільки всі дії, яка правило, застосовувались Монархом у відношенні до Парламенту як цілісного державного інституту, а не окремих його Палат). У

період з 1642-1660 рр. Лорди знищили самі себе і синхронний шлях обох Палат в рамках Парламенту Англії був порушений. Ті пери, які залишились в Вестмінстері, не могли відігравати істотної ролі. Так як Палату Лордів розділилась на два табори, то у зв'язку з цим вона втратила свою легітимність і вплив як в політиці, так і в суспільстві.

Після того як Палата Лордів відхилила ордонанс про Суд над Королем Карлом I, пери оголосили тижневу перерву у своїй роботі з впевненістю, що Палата Общин не зможе прийняти ніяких важливих рішень без участі верхньої Палати. Ця перерва стала наріжним каменем як в долі Монарха, так і самої Палати Лордів. Члени Палати Общин зрозуміли всю нікчемність і непотрібність подальшого звернення за згодою до верхньої Палати. Під час тижневого перериву Палата Общин прийняла Декларацію, в якій проголошувала, що «ні згода Палати Лордів, ні Короля більше не потрібна для прийняття законів» [2, с. 138]. Однак офіційна ліквідація Палати Лордів відбулась 19 березня 1649 р. Палата Общин постановила, що «Палата Лордів небезпечна і непотрібна. Нехай буде приписано і постановлено цим Парламентом і його владою, що віднині Палата Лордів в Парламенті повністю ліквідується» [2, с. 138]. Наслідком цього рішення нижньої Палати була ліквідація всіх привілеїв перів, а також їх законодавчих і судових функцій. Палата Лордів перестала існувати. Парламент перетворився в однопалатний законодавчий орган республіки Англії під владою Кромвеля.

В 1660 р. Англія знову перетворилась в спадкову монархію на чолі з Карлом II. Акт про ліквідацію Палати Лордів був оголошений недійсним. «В Англії відбувається відновлення старих аристократичних основ і закріплюються переваги обмежених вищих кругів суспільства» [4, с. 248]. З відновленням монархії аристократія повністю взяла під свій контроль весь Парламент. Засідаючи в верхній Палаті, вона здійсню-

вала сильний вплив на формування нижньої Палати: місця в Палаті Общин надавались так званим “гнилим містечкам” (малозаселеним територіям), які знаходились під контролем великих лендлордів. На цьому етапі всі дії і рішення Парламенту були спрямовані на посилення впливу аристократії і представників торгівлі. Відновлюється також старий звичай, згідно якого король засідає в Палаті Лордів, що, без сумніву, підвищувало роль верхньої Палати.

Ставши королем, Карл II пообіцяв правити разом з Парламентом і виконувати обов'язки, покладені на нього Петицією про права 1628 р. Однак на практиці все було по-іншому. Монарх намагався бути максимально незалежним від Парламенту, намагався обходити його нижню Палату, і в той же час знаходив свою опору в Палаті Лордів. Палата Лордів повернула наявну їй колишню могутність. П'єри за Карла II займали всі ключові пости в Таємній Раді, що була особистою Радою короля, в Палаті появилася нова посада – церемоніймейстера – особи, яка слідкувала за додержанням правильності всіх процедур і урочистостей, що проводились [10, с. 230].

У 1685 р. престол посів Яків II, ярий прихильник католицизму. Протягом свого правління він намагався впровадити католицизм в протестантській Англії. Англійці, стурбовані такою політикою, підняли питання про скинення Якова II з престолу. Особливі старання в цьому належать Палаті Лордів, оскільки включені в її склад єпископи рішуче противились ідеям релігійної модернізації і впровадження католицизму як офіційної релігії.

У 1689 р. Вільгельм Оранський скликає ассамблею, а пізніше – Наряду п'єрів і олдерменів Лондона, яка у січні 1689 р. проголосила Біль про права. 13 лютого 1689 р. корона була офіційно запропонована Вільгельму і Мері, оскільки «Яків II, порушивши Конституцію, відрікся від престолу, тому престол залишився вакантним» [2, с. 145].

Багато дослідників вважають, що всі акти Наради є недійсними – через те, що єдиним законним способом скликання Парламенту є припис корони, а Нарада, яка проголосила себе Парламентом, не володіла ніякими законотворчими функціями. Однак події 1689 р. показали, поперше, що давнє право скидати королів, наявне ще у Вітенагемоту, продовжило своє існування, і, по-друге, що баланс влади між королем і Парламентом змінився на користь останнього внаслідок проголошення Білля про права. Біль про права 1689 р. закріпив, що повноваження корони по зупинці або створенню законів, по збору податків без згоди Парла-

менту незаконні; вибори членів Парламенту повинні бути вільними; для задоволення скарг Парламент повинен скликатися часто.

Саме прийняттям такого конституційно важливого акта, як Біль про права, логічно завершується Славна революція в Англії і четвертий етап еволюції Палати Лордів. З цього часу в державі настає період конституційної (обмеженої) монархії, а «маятник влади домінування назавжди хитнувся в сторону Парламенту» [2, с. 122]. Парламент офіційно закріпив за собою місце єдиного законодавчого органу держави і органу, який обмежує владу монарха.

Література

1. Беджгот В. Государственный строй Англии. – М.: Изд. М. и С. Сабашниковых, 1905.
2. Алексеев Н.А. Палата Лордов британского парламента. – М.: БЕК, 2003.
3. Еллинек Г. Общее учение о государстве. – С.-Пб.: Изд. юрид. маг. Мартынова Н.К., 1908.
4. Дженкс Э. Английское право. – М.: Юрид. изд. м-ва юстиции СССР, 1947.
5. Богдановская И.Ю. Законотворчество в Англии: от билля к закону // Советское гос. и право. – 1983. – № 5.
6. Энсон В. Английская Корона, ее конституционные законы и обычаи. – С.-Пб.: Изд. юрид. маг. Мартынова Н.К., 1914.
7. Иванова И.К. Палата Лордов на рубеже XXI века // Гос. и право. – 2000. – № 6. – С. 70-73.
8. Ковалевский М.М. От прямого народоправства к представительному и от патриархальной монархии к парламентаризму. – М.: Тип. т-ва И.Д. Сытина, 1906.
9. Амллер М. Парламенты: Сравнительное исследование структуры и деятельности представительных учреждений 55 стран мира. – М.: Прогресс, 1967.
10. Canton M.C. The House of Lords and precedent: A new departure // New Law Journal. – 1985. – № 6307, Vol. 137. – p. 491-493.